

Vergaderjaar 2016–2017

29 826

Industriebeleid

Nr. 68

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 11 april 2017

Op 13 februari jl. heeft voor de vierde keer een rondetafelbijeenkomst chemie plaatsgevonden. In deze bijeenkomst ben ik met ondernemers uit de chemische industrie, het Topteam Chemie en brancheorganisaties in gesprek gegaan over het concurrentievermogen van de Nederlandse chemische industrie. Belangrijk onderdeel van de bijeenkomst was de vraag hoe de chemische industrie in Nederland invulling kan geven aan de transitie naar een CO₂-neutrale economie zoals overeengekomen in het VN-klimaatakkoord. De uitdagingen zijn hier groot, zeker gezien de mondiale concurrentie op het terrein van chemie. Maar er zijn ook kansen om Nederland zijn topospositie te laten behouden en verder te laten versterken, indien de sector tijdig de transitie inzet. Om een succesvolle transitie te bereiken zullen overheid en bedrijfsleven samen optrekken.

Deze rondetafel was een vervolg op de eerdere bijeenkomsten met de chemische industrie, waarover uw Kamer eerder is geïnformeerd¹. Met deze brief informeer ik u over de uitkomsten en afspraken van de rondetafel van 13 februari jl.

Positie chemische industrie

Chemie is in ons dagelijks leven overal aanwezig. Of het nu gaat om lichtgewicht materialen in vliegtuigen of auto's, isolatiematerialen voor de bouw, vezels in kleding, coatings op zonnepanelen, optimale recycling van plastic of voedingssupplementen, chemie staat hiervoor aan de basis. De chemie is tevens een essentiële schakel voor andere industriële activiteiten. Veel industrieën gebruiken grondstoffen, hulpstoffen of deelproducten uit de chemische industrie.

De sector is ook erg belangrijk voor onze toekomst. Chemische toepassingen kunnen een grote rol spelen bij het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen op het terrein van voedsel, klimaatverandering, vergrijzing, gezondheid en mobiliteit. Dit brengt nieuwe verdien-

¹ Kamerstuk 29 826, nr. 65, Kamerstuk 32 637, nr. 161, Kamerstuk 32 637, nr. 95

modellen met zich mee en zorgt ervoor dat de chemie in de komende decennia competitief kan blijven.

De chemische sector is van belang voor de Nederlandse economie. In 2015 waren er 2150 bedrijven actief in de chemische sector en zorgden zij voor 76.000 directe banen en een toegevoegde waarde van 12,8 miljard euro, wat overeenkomt met 18% van de totale toegevoegde waarde van de Nederlandse industrie. Qua omzet is Nederland het vijfde chemieland van Europa². Positief voor het vestigingsklimaat in Nederland zijn het grote achterland, sterk geïntegreerde chemische sites (clusters) en chemische kennis die behoort tot de wereldtop. En sinds 2016 mag de Nederlandse chemie daar weer een Nobelprijswinnaar³ voor de scheikunde aan toevoegen. Een mooie prestatie!

Het afgelopen decennium heeft de chemische industrie in Nederland en Europa onder druk gestaan vanwege de sterke internationale concurrentie. De mondiale markt voor chemische producten is de afgelopen tien jaar verdubbeld, maar de productie in Europa profiteert daar maar weinig van. Nieuwe investeringen vinden vooral plaats in de Verenigde Staten en het Midden-Oosten door beschikbaarheid van goedkopere energie en grondstoffen, en in Azië vanwege de groeiende afzetmarkt. Door internationale marktonwikkelingen, zoals de lage olieprijs en de lagere koers van de euro, is de concurrentiepositie van de Europese chemische sector de laatste twee jaar weer verbeterd. Ook de verwachting dat de Nederlandse economie dit jaar groeit met 2,1% is goed voor de sector. De afgelopen twee jaar hebben buitenlandse ondernemingen voor ruim 1 miljard euro aan uitbreidingen geïnvesteerd in de Nederlands chemie, waarmee ruim 850 banen zijn gecreëerd. Dit neemt niet weg dat de concurrentie met andere delen van de wereld onverminderd hoog is.

Met de aankondiging van de Brexit door het Verenigd Koninkrijk (VK) is een nieuwe onzekere situatie ontstaan. De precieze consequenties zijn nog onduidelijk, maar dat er gevolgen zullen zijn, is zeker. Nederland exporteert namelijk voor 7,8 miljard⁴ euro aan chemische producten naar het VK en importeert deze voor 4,8 miljard euro vanuit het VK.

Ontwikkelingen in het afgelopen jaar

Clusterversterking

Ook dit jaar zijn er stappen gezet om de samenwerking en prestaties van de grote chemische clusters te verbeteren. Diverse bedrijven staan voor cruciale (investerings)beslissingen. De samenwerking binnen clusters draagt dan in belangrijke mate bij aan het daadwerkelijk nemen van een positieve investeringsbeslissing. Clusterversterking is daarmee essentieel voor het behouden van de Nederlandse topositie binnen de chemische sector.

Afgelopen jaar hebben twee chemieclusters plannen voor clusterversterkingstrajecten opgeleverd.

In mei 2016 heeft Chemelot in Zuid-Limburg haar visie 2025 gepresenteerd. Met deze visie is er een nieuwe gezamenlijke stip op de horizon gezet om Chemelot door te ontwikkelen tot de meest competitieve en duurzame chemie- en materialensite van West-Europa. Inmiddels is een

² Bron: Cefic Chemdata International 2016

³ In 2016 won Ben Feringa (RUG) de Nobelprijs voor de Scheikunde, gedeeld met Jean-Pierre Sauvage en Fraser Stoddart, voor hun onderzoek naar moleculaire nanomachines. Feringa is de vierde Nederlandse Nobelprijswinnaar voor de Scheikunde sinds 1901.

⁴ De export van chemische producten bedraagt bijna 20% van de totale export in 2016 van Nederland.

executive director voor het gehele cluster aangesteld die het voortouw zal nemen in het realiseren van de ambities beschreven in de visie. Het cluster Rotterdam-Moerdijk heeft in 2016 een overkoepelende visie en een actieplan opgesteld om het industriecluster (raffinage, chemie, energie en utiliteiten) te behouden, te versterken en te vernieuwen. Onder leiding van een clustercommissaris zetten chemiebedrijven, Havenbedrijf Rotterdam en mijn ministerie stappen om nog dit jaar gezamenlijk concrete resultaten te boeken, zowel voor optimalisatie van bestaande bedrijfsactiviteiten (door meer geïntegreerde processen binnen ketens en levering van reststromen aan de regio) als verduurzaming en vernieuwing van de industrie (door gebruik van biomassa, recycling, hernieuwbare elektriciteit en technologische innovaties). Daarnaast zijn de chemische clusters in Terneuzen en Emmen belangrijke pijlers in de afgelopen jaar verschenen rapporten van de Commissie Balkenende (Kamerstuk 29 697, nr. 26) en de Commissie Vollebregt/Alberda (Vierkant voor werk) (Kamerstuk 29 697, nr. 25) ten behoeve van economische structuurversterking in die regio's.

Energieakkoorddoelen energiebesparing

Energie en energiebesparing zijn belangrijke thema's voor een sterk concurrerende energie-intensieve industrie zoals de chemie. De Meerjarenafspraken Energie-efficiëntie ETS-ondernemingen (MEE)- en Meerjaren Afspraken 3 (MJA3)-convenanten zijn overeenkomsten tussen de rijksoverheid, bedrijven en brancheorganisaties gericht op efficiënter energiegebruik.

Met de energie-intensieve industrie is in het Energieakkoord afgesproken dat met 1-op-1 afspraken 9 PJ extra energiebesparing gerealiseerd zou worden, bovenop het MEE-convenant. In december heb ik uw Kamer geïnformeerd dat er geen zicht was op de afgesproken 9 PJ energiebesparing met een vrijwillige inspanning van de energie-intensieve industrie en heb ik aangekondigd een verplichting in te voeren, door middel van een algemene maatregel van bestuur (AMvB) onder de Wet Milieubeheer⁵. In het debat over het toekomstig energiebeleid van 7 februari jl. heb ik aangegeven dat, zolang de voorbereiding van de AMvB nog niet was afgerond en aan uw Kamer verstuurd, ik openstond voor een alternatief voorstel van de industrie, mits het voorstel minimaal gelijkwaardig was aan de AMvB⁶. Naar aanleiding van de rondetafel chemie heeft de industrie vervolgens een alternatief voorstel gepresenteerd onder procesbegeleiding van de heer Nijpels, voorzitter van de Borgingscommissie Energieakkoord. In de brief van 6 april 2017 over de Uitvoeringsagenda Energieakkoord 2017 heb ik uw Kamer over het voorstel van de industrie geïnformeerd (Kamerstuk 30 196, nr. 542).

Regeldruk

Vanwege de aard van het productieproces is de chemische industrie een sector die op vele manieren te maken heeft met regelgeving, handhaving en toezicht. Samen met stakeholders is de Maatwerkenaanpak Chemie opgesteld om de bestaande regeldruk te verminderen. Vooral op het terrein van vergunningen en toezicht zijn er nog de nodige verbeteringen mogelijk. Zo wordt gewerkt aan een uniforme benadering voor de interpretatie van toepassing of uitvoering van wet- en regelgeving. Een ander aspect is de toename in digitalisering in vergunningverlening en toezicht, bijvoorbeeld rondom BRZO-bedrijven (bedrijven die onder het «Besluit risico's zware ongevallen» vallen). In samenwerking met de

⁵ Kamerstukken 30 196 en 34 582, nr. 503.

⁶ Handelingen II 2016/17, nr. 49, item 21.

provincie Zuid-Holland, de milieudienst Rijnmond en het Ministerie van Infrastructuur en Milieu wordt een pilot voorbereid om deze ondernemingen beter inzicht te geven in alle voor hen geldende voorwaarden. Een digitale, integrale en altijd actuele vergunning vermindert de regeldruk en zorgt ervoor dat BRZO-bedrijven hun bedrijfsvoeringssysteem eenvoudiger kunnen inrichten op de gestelde voorwaarden. Daarnaast wordt expliciet met stakeholders het debat georganiseerd over hoe het toezicht beter, slimmer of efficiënter kan worden geregeld.

Chemieloket

Na afloop van de vorige rondetafel is het Chemieloket⁷ van start gegaan. Hier kunnen bedrijven terecht met concrete casuïstiek rond regels die investeringen in innovatie belemmeren en voor het verminderen van regeldruk zoals administratieve lasten, handhavingskosten, naleving en vergunningen. Het Chemieloket biedt een laagdrempelige toegang voor ondernemers, met name het mkb, om met bevoegde instanties op zoek te gaan naar ruimte in de regelgeving, en stimuleert partijen van deze ruimte gebruik te maken. Het loket is enthousiast ontvangen door ondernemers en branches (VNCI en NRK). Sinds de start van het Chemieloket in december 2015 zijn er 42 concrete casussen binnengekomen, waarvan 33 zijn afgerond. Aan 9 cases wordt nog gewerkt.

Transitie naar duurzame chemie

Zoals overeengekomen in het klimaatakkoord van Parijs staat de wereld voor een grote verduurzamingsopgave; 80–95% CO₂-emissiereductie in 2050. Dit treft logischerwijs ook de energie-intensieve industrie en daarmee de chemische sector in Nederland. Grofweg de helft van de energiebehoefte van de Nederlandse industrie en 20% van de CO₂-uitstoot komt voor rekening van de chemische industrie, en ook de belangrijkste grondstoffen voor de chemische industrie zijn op dit moment fossiel (olie en gas). Om de doelstellingen uit het klimaatakkoord te realiseren is een trendbreuk nodig, die een langjarig commitment zal vergen van zowel overheid als bedrijfsleven. Hierbij is niet alleen R&D belangrijk, om daadwerkelijk impact te realiseren is met name de implementatie van «doorbraaktechnologieën» nodig. Daarnaast zijn concrete en grootschalige investeringen in nieuwe productieprocessen, energie-efficiency, duurzame energie en infrastructuur nodig. Dit moet gebeuren in combinatie met een overstap naar biobased grondstoffen en een circulaire economie.

In de Energieagenda die ik eind 2016 gepresenteerd⁸ heb wordt een eerste aanzet gegeven tot het zichtbaar maken van deze transitie. De transitieopgave is fors en vergt veel van de industrie, maar biedt tegelijkertijd nieuwe economische kansen.

Met de Energieagenda beoogt het kabinet een helder en ambitieus perspectief te schetsen richting 2030 en 2050. Het kabinet stuurt daarbij op één enkelvoudig doel: het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen («sturen op CO₂-emissiereductie»). Door te sturen op CO₂-emissiereductie komt de meest optimale en kosteneffectieve mix van energiebesparing, hernieuwbare energie en andere CO₂-arme opties in de markt tot stand.

Het kabinet kondigt aan dat zij voor alle sectoren, tijdelijk, kiest voor aanvullend beleid dat bestaat uit een mix van stimuleringsmaatregelen en normering en verplichtingen en dat past bij een geleidelijke transitie richting 80% tot 95% CO₂-reductie in 2050. Dit beleid wordt vastgelegd in

⁷ www.ruimteinregels.nl/chemieloket

⁸ Energieagenda, Ministerie van Economische Zaken, december 2016; Kamerstuk 31 510, nr. 64

zogenoemde «transitiepaden». In de Energieagenda zijn deze transitiepaden op hoofdlijnen uitgewerkt.

Om de transitie naar een duurzame chemie te concretiseren heb ik tijdens de rondetafel met de chemische sector afgesproken om dit jaar gezamenlijk een pad tot 2050 te ontwikkelen met afspraken om tot een klimaatneutrale chemie te komen.

Biobased en circular economy

Verschillende bedrijven in de chemiesector zijn reeds met mijn ministerie in gesprek over nieuwe businessplannen voor grootschalige inzet van biomassa of afval in de chemie. Via een aantal Green Deals werk ik samen met bedrijven aan oplossingen voor knelpunten.

Op 24 januari jl. hebben bedrijven, maatschappelijke instellingen en rijksoverheid in het grondstoffenakkoord afgesproken om te werken aan grootschalig hergebruik van grondstoffen (Kamerstuk 32 852, nr. 46). Voor de chemische sector betekent dit een uitdaging om in toenemende mate gebruik te gaan maken van biomassa als grondstof en recycling van kunststoffen. De branchevereniging VNCI en chemiebedrijven als AkzoNobel, ICL en CORBION actief betrokken zijn bij de transitieagenda's uit het grondstoffenakkoord. De uitwerking hiervan wordt in de komende maanden in het kader van de transitieagenda⁹ Circulaire Economie samen met de sector opgepakt.

Innovatie

Innovatie speelt een cruciale rol bij de transitie naar een duurzame chemie. De Topsector Chemie levert een bijdrage om het onderzoek in Nederland te focussen op die thema's die bijdragen aan de transitie, zoals nieuwe materialen, procesttechnologie, nanotechnologie en de toepassing van biomassa als grondstof. Hierbij wordt nauw samengewerkt met het onderzoek in andere topsectoren zoals energie, high tech systemen en materialen, life sciences, agrifood.

Het gebruik van duurzame elektriciteit als basis voor chemische processen in plaats van fossiele brandstoffen, de zogenaamde elektrificatie, zal een belangrijke bijdrage leveren aan de hierboven genoemde transitie. Elektrificatie van de chemische industrie kan bijdragen aan het terugbrengen van de carbon footprint, een belangrijke rol spelen in het balanceren van fluctuerende energietoevoer (power to products) en kan bijdragen aan het concurrerend blijven van de chemische industrie in Nederland en Europa. In Nederland is de afgelopen decennia de benodigde kennisbasis voor elektrochemie en elektrificatie verdwenen, terwijl dit essentieel is voor deze transitie. Alle kennisinstellingen roepen op tot investeringen in kenniswederopbouw van de elektrochemie en deze oproep wordt breed gedeeld door het bedrijfsleven. Nederland moet weer een internationale frontrunner-positie opbouwen en samenwerken met bijvoorbeeld Duitsland. De Topsector Chemie organiseert in september een driedaagse innovatiemissie naar Noordrijn-Westfalen over dit onderwerp. Samen met de industrie onderzoekt de topsector dit jaar de mogelijkheden voor een publiek-privaat samenwerkingsinitiatief op het gebied van elektrificatie. Vanuit de Topsector Chemie zal dit onderwerp worden opgenomen in het kennis- en innovatieagenda voor 2018–2021.

In de chemie vindt veel fundamenteel en langere termijn onderzoek plaats, maar er is ook behoefte aan meer toegepast onderzoek, met name vanuit het mkb. Het hbo richt zich steeds meer op dit onderzoek en deze

⁹ Deze transitieagenda heeft betrekking op grondstoffen.

behoefte. Er is een wereld te winnen door goede samenwerking tussen hbo, wetenschap en toegepaste onderzoeksinstellingen zoals TNO met het innovatieve mkb. Kennis moet sneller naar de markt en sneller bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Hiervoor is het mkb onmisbaar, maar dit vraagt wel om een programma dat daar op toegesneden is. De Topsector Chemie werkt aan het oprichten van zo een publiek-privaat samenwerkingsinitiatief in de sectoren materialen en biobased. Meer dan honderd mkb'ers hebben interesse voor deelname aan deze publiek-private samenwerking. Ook dit thema wordt door de topsector Chemie opgenomen in het kennis- en innovatiecontract voor 2018–2021.

Tot slot

Ook bij deze vierde rondetafel met de chemische industrie bleek dat er veel dynamiek en betrokkenheid is in de sector. Dat is goed om vast te stellen. Ik ben er van overtuigd dat we met de acties zoals beschreven in deze brief de concurrentiepositie van de Nederlandse chemische industrie verder kunnen versterken en de transitie naar een duurzame chemie kunnen vormgeven. Tevens informeer ik uw Kamer dat ik mijn opvolger zal adviseren om de dialoog met de chemische industrie middels rondetafelbijeenkomsten voort te zetten.

De Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp